

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

VI. BIND 1876—77.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Videbreve for Kjøbstaden Varde og Skjærn Mærsk.

Meddelte af Palle Fløe.

Medens de hidtil fremdragne Videbreve alene angaa Landsbyer og disses Jorder, skille nedenstaaende 2 Videbreve sig herfra derved, at det ene angaar en Kjøbstad og det andet en ubebygget Engstrækning.

Som det fremgaar af Varde Kjøbstads Videbrev, er det oprindeligt vedtaget 1571; men da man ikke kan vide, i hvor stort et Omfang Ordet »renoveret« er taget, og da det ældste Videbrev ikke haves, kan det ikke ses, om det blot er en Afskrift eller om der er foretaget Forandringer. Naar man sammenholder Videbrevet med andre Kjøbstæders Bylove, er det overraskende, hvor faa Bestemmelser det indeholder, der ikke kunde passe i en Landsby, ligesom Navnene paa Aars-Borgerne bestemt pege hen paa, at der kun maa have været faa gamle egentlige Kjøbstadfamilier, i det største Parten har Navne, der ere tagne fra omliggende Landsbyer og desaarsag maa antages at være fødte der; men forøvrigt ville de Betragtninger, Videbrevet giver Anledning til over for Varde som Kjøbstad, kun have Plads i en Beskrivelse af Byen, og jeg skal derfor afholde mig fra en udførligere Fremstilling af, hvad Videbrevet lærer i saa Henseende.

Skjærn Mærskenge ligge noget vesten for Jernbanen mellem Skjærn og Tarm (Vestbanen); de udgjøre et Areal af 1371 Tdr. Land og deltes ved en i Aarene 1811—14 fore-

tagen Udskiftning mellem 91 Lodsejere i Skjærn, 43 i Stavning, 46 i Dejbjerg, 22 i Sedding, 35 i Bølling, 28 i Faster, 18 i Borris, 2 i Lønborg, 1 i Egvad og 1 i Oddum Sogne. Det originale Videbrev er borte, hvorfor det er meddelt efter en Gjenpart, som findes i Gehejmearkivet i Jydske Registre XII. 136. Det synes at fremgaa af Videbrevet, at det er udfærdiget, medens Indretningen af den Slags Bestemmelser endnu var i sin Barndom. Vel kan der naturligvis ikke være Tale om saa særlige Bestemmelser som i de Videbreve, der angaa Byerne, her hvor der kun handles om Engjorder; men det synes dog, som om man ved Udarbejdelsen af Videbrevet ikke har været fortrolig med, hvorledes Indretningen skulde være. For det første er det hele samlet under et uden den Deling i Poster, som findes i yngre Videbreve, og for det andet savner man Bestemmelser, uden hvilke det nu maa forekomme os betydningsløst. Naar det saaledes hedder: »findes der nogen, som lader deres Enge stande ubjerget efter Tid og Dag«, da mangler man en Bestemmelse om, hvad der forstaas ved Tid og Dag, og naar denne maatte anses for at være udløben. Maaske har det været ordnet saaledes før Videbrevet vedtoges, at Herremændene udstedte Befaling om, naar Høsletten skulde begynde, og man har forudsat, at denne Ordning vedblev. I alle Fald maa man antage, at Udstederne har vidst, naar Høet skulde være borte, og man nødes derfor til at antage, at der har været mundtlige Bestemmelser ved Siden af de skrevne, og at hine have været Lodsejerne saa stærkt indprentede, at man har ment, det var unødvendigt at indføre dem i Videbrevet. At Vedtægten bestemmer en lejet Mand — Engvogter — til at føre Tilsyn med Markfreden i Stedet for, som ellers én eller flere Oldermænd, maa have sin Grund deri, at det vilde falde alt for besværligt for Besidderne at have Indseende med Engene, dertil boede de for langt fra dem. Ogsaa her savner man nærmere Bestemmelser, nemlig om, hvem der skal leje Engvogteren, opkræve hans Løn o. s. v.

Grunden til, at Videbrevet har modtaget kongelig Stadfæstelse — skjønt 15¹/₂ Aar efter Udstedelsen — maa formentlig søges i den Omstændighed, at den største Part af de Bønder, som have været med til at vedtage Bestemmelserne, hørte under Kronens Gaard Lundenæs.

I. Varde Bys Videbrev.

Vi efterskrevne Otto Rasmussen og Las Jensen, Borgmestre udi Varde, Peder Jepsen Bock, Ture Terkelsen, Jakob Clausen, Daniel Fillipsen, Hans Nielsen Arnberg og Mads Christensen Gjeldrup, Raadmænd sammesteds, kjendes og vitterliggjør for alle, at eftersom vi befinder en underskreven og forseglet Vide og Vedtægt under sin Dato Torsdag næst før Phillipi Jacobi Dag 1571 gjort og anordnet af fornævnte Aars Borgmestre og Raad udi Varde, og af Borgerfolket og dets Indvaanere samtykket, hvorledes, at de eragtig have overvejet og betænkt Byens og dens Indvaaneres Gavn og Bedste, saa og hvorefter kunde erholdes en skikkelig og tilbørlig Politi her i Byen, hvilken derefter af deres Efterkommere Borgmester og Raad og Borgerskabet her i Varde siden er konfirmeret og samtykket paa Varde Raadhus med deres Hænders Underskrift den 21 December 1604. Vi eragter og i lige Maade bemeldte Vide og Vedtægt tjenlig og Byen meget gavnlig, som uforgængelig ikke kunde nederlægges; have derfor, saa vel som og efterdi den er ældre og desformedelst Papiret og Forseglingen er gebrækkelig, den at renovere og ydermere at bekræfte været forarsaget, og derfor i Dag den 16 Juni ladet opkalde paa Varde Raadhus saa samtlige Borgerskab og Indvaanere her i Byen, hvor og var mødt tilstede næsten alle sammen, eftersom Mandtallet da blev oplæst, og dem forelæst samme Vide, nemlig 24 Mænd, som er: Johan Amorsen Glarmester, Peder Andersen, Rasmus Christensen Bjaldrup, Niels Hansen Skambstrup, Hans Hansen Varde, Peder Povlsen Badskjær, Christen Christensen Lønborg, Lavge Christensen Klinting, Christen Simonsen Janderup, Niels Nielsen Gjedbjerg, Lars Pedersen Øse, Thomas Nielsen Skaanager, Iver Nielsen Kvie, Morten Nielsen Thorbøl, Niels Lassen Broeng, Anders Jensen Borre, Peder Christensen Børsmose, Lavrids Hansen, Jens Frandsen Markskjel, Knud Christensen, Boye Nielsen, Peder Pedersen Bagger, Rasmus Madsen og Christen Christensen, Aars-Borgere udi Varde, hvilke fornævnte fire og tyve Mænd da med os og vi med dem, saa vel som Menighed da tilstede var, samtykte fornævnte Vide og Vedtægt fast og uryggelig i alle Ord og Artikler under des Forbrød

Pæn og Straf derhos fulgte, som enhver Skatteborger og Indvaaner i Varde uimodsigelig skal være forpligtet at udgive, som efter følger:

- I. For det første skal hver Mand i Varde udgive sin Skat efter kongl. Majestæts vor allernaadigste Herres Breve og Skrivelser med aarlig Skat og andre Byens Tyngde i Lavtid; hvo herimod findes forsømmelig og ikke udgiver sin Skat i Lavtid, skal have forbrudt 18 Skilling til Byen og findes en ulydig Mand.
- II. Hvo som tilsiges af sin Rodemester eller nogen anden paa Byens Vegne at udligge til Tømmer eller anden Byens Gavn og ikke udligger, før end det æskes tredje Gang, den skal have forbrudt 18 β til Byen og 4 β til sin Rodemester.
- III. Hvo der giver Tjeneren eller nogen anden, der paa Byens Vegne tilsiger nogen, enten Skjændsels- eller Ukvemsord, skal have forbrudt 18 β , Halvparten til Byen og Halvparten til den, som Ordene fanger.
- IV. Hvo som drager af Byen i nogen Bestilling, skal tilsige en anden Borger, som skal gjøre fuld for ham i alting, til han kommer i Byen igjen. Hvo herimod afdrager, skal have forbrudt 18 β .
- V. Skal hver Mand lade sit Fæ, Faar, Svin og al anden Kritter følge en Hjord, og en Hjord hver af sin Slags; fordrister sig nogen til herimod at holde nogen Særhjord med Fæ, Faar eller nogen anden Slags Kritter, da skal han have forbrudt for hver Kritte, saa ofte hans Brøst findes, 18 β til Byen, og hvo der med fri Villie udjager eller udslipper nogen Slags Kritter, før end Hjorden driver over hver Slags, har i lige Maade forbrudt 18 β for hver Kritte.
- VI. Skal ingen Mand have sine Heste paa Stubber her paa Varde Mark om Nattetider, fra Solen sættes og Solen gaar op, før end Kornet er indaget af den Vang alt sammen, og skal der ingen Øg være paa Varde Agre og ingen Heste i Varde Kjær; hvo herimod findes at gjøre, skal have forbrudt 18 β , men slipper nogen Hest eller Øg løs af sin rette Tøjrvold [og] bliver paatagen af Markmanden eller nogen anden, da skal han give

- 2 Alb. for hver Hest eller Øg og betale Skaden, og skal Markmanden have 1 Alb. for 2 Smaakritter.
- VII. Naar Eng og Korn lægges i Hus efter Borgmester og Raads Befaling i Lavtid, siden skal hver Mand holde sine Kritter for Hyrde og Hjord efter Vide og Vedtægt under 18 Skillings Brøde.
- VIII. Fordrister nogen sig til selv at udtage sine Kritter af Byens Gjemme, han skal forfølges med Vold og Bøde for Voldsgjerninger.
- IX. Hvilken Mand der tøjrer sine Heste, eller Øg i anden Mands Korn eller Agerrén eller lader sine Svin eller andre Kritter ud i Kornet om Nattetider, skal bøde derfor 3 g danske til Byen og gjælde Skaden.
- X. Hvo som søger¹⁾ eller lader søge sine Heste, Øg eller nogen andre Kritter i nogen Mænds Agerrén eller Agerende eller paa Agrene mellem Kornet, som ikke er rette Tøjrvold, eller har Rendetøjrer²⁾ paa sine Heste, skal have forbrudt 18 β til Byen og 4 β til den, der paaklager.
- XI. Skal der ingen have Kør eller nogen anden Kritter i Tøj paa Varde Mark, men Heste og Øg alene, hvo herimod gjør bøde 18 β .
- XII. Hvo der har Kalve paa Varde Mark og gjør nogen Mand Skade enten i Ager eller Eng, han har forbrudt 18 β for hver Kalv.
- XIII. Skal der ingen tøjre sine Heste eller Øg paa nogen Mands Eng, før end han fanger sin Hø af Engen, eller slipper nogen anden Kritter paa Eng, før end Hø er afdragen, han gjælde Skaden og gjælde 18 β til Byen.
- XIV. Skal hver Mand holde sine Lykker ved fuld Magt, som ham bliver udvist af Borgmester og Raad, i timelig Tid; hvo heri findes forsømmelig og nogen fanger Skade igjennem hans Lykke, da gjælde han Skaden og bøde 18 β til Byen.

¹⁾ At søge et Kreatur er at trække det og lade det græsse paa Steder, hvor det ikke kan tøjres.

²⁾ Bruges nu kun til Faar; bestaar af et stramt til Jorden fæstet Reb, hvortil Dyret er fæstet saaledes, at det kun kan bevæge sig langs med det.

- XV. Hvor der findes Lykke imellem Gaards Jord eller Kaalgaards Jord, da skal de holde Lykke med hverandre, hver Halvparten, og hvo som ikke vil holde hans Lykke med sin Nabo, skal bøde 18 β til Byen og gjælde Skaden, der sker gennem hans Lykke, og bøde 18 β til den, der paaklager.
- XVI. Hvo der graver grøn Jord paa Varde Mark, skal have forbrudt 3 Å til Byen og 8 β til den, der paaklagende er.
- XVII. Hvo der findes at hugge Ris i Varde Lund, enten store eller smaa, uden Borgmester og Raads Befaling til Byens Nytte, skal have forbrudt 3 Å til Byen og ikke være Mand desbedre og 4 β til den, der paaklager.
- XVIII. Hvilken Mand der tager mere Jord paa Varde Mark, end han vel kan gjøde, eller nogen saar nogen Jord uden Gjøde, han bøde 3 Å til Byen, om det bevises ham over, og udlægger nogen Jord, som han har taget, og anden Mand fanger Skade deraf, da gjælde han Skaden.
- XIX. Hvo der fører Gjødning paa den Ager, en anden er skreven for efter Borgmester og Raads Befaling, skal have forbrudt sin Gjøde.
- XX. Skal hver Mand udgive sin Degnerente til Skolemesteren, som er 8 Alb. af hvert Hus og Bo, paa Sanct Hans Baptistæ Dag, og hvo den ikke udgiver efter det æskes tre Gange, skal have forbrudt 18 β til Byen og 4 β til den, det opkræver.
- XXI. Hvilken Mand der lovlig stævnet bliver med Bysvend og ikke møder [efter] Stævning, han har forbrudt 18 β , og hans Gjenpart at forfølge ham til Bytinge.
- XXII. Naar nogen vares til Byens Arbejde, da skal han møde, inden Klokken slaar, som han tilvares. Hvo ikke møder tilstede, inden Klokken er slagen, skal bøde 4 β til sin Rodemester og 4 β til Byen.
- XXIII. Hvo der findes enten Mand eller Kvinde, ung eller gammel, som løber i Gaden iblandt Faar, naar de komme i Byen, og forhindrer nogen Mands Kritter, at de ej maa gaa stille frem, skal have forbrudt 4 β til Byen og 4 β til den, der paaklager.
- XXIV. Skal ingen Mand lægge Møg i Gaderne, og skal

hver Mand holde Vand for Døren og gjøre Gaderne rene, naar de tilsiges; hvo deri forsømmelig er, skal bøde 18 β til Byen.

XXV. Skal hver Mand holde sin Vagt, naar han tilsiges, og skal gaa i Vagt, naar Klokken er 9, og gaa paa Vagt, til Klokken er 2 om Sommeren og til 3 slet om Vinteren, og ringe Klokken paa Vagt og af igjen; hvo heri findes forsømmelig, skal have forbrudt 18 β .

XXVI. Hvo som tager nogen Husfolk til Huse uden Borgmester og Raads Samtykke, skal have forbrudt 18 β til Byen.

XXVII. Hvo der tilsiges af Bysvende at skulle møde til Raadhus og bliver ham sagt, hvad Klokken skal være, naar han skal møde, ihvo det er enten Borgmester, Raadmænd eller nogen anden Borger, og han ikke møder tilstede, inden Klokken er slaaet, som han blev tilsagt, skal have forbrudt 4 β .

XXVIII. Item skal hver Mand made Hyrde efter hver Slags Kritter, saa ofte det kommer dem til med rette til Sct. Michaelis; hvo herimod gjør, skal have forbrudt 18 β .

XXIX. Skal der ingen have Priveter ud til Gader her i Varde, som enten er Gang eller Agen udi; hvo herimod findes at gjøre, skal give 18 β , hver Gang nogen derpaa klager, og skal ingen holde Skintinghunde¹⁾ her i Byen under forberørte Brøde.

XXX. Findes der nogen død Kritte liggende i Byen enten Øg eller anden død Kritte, da skal den, det tilhørte, lade det uddrage af Byen, og uden al Forhaling og strax lade det nedgrave i Jorden eller bøde 18 β , saa ofte han tilsiges derom.

XXXI. Hvo af Varde Borgere som efter denne Dag opbryder nogen Agerjord af Hede her i Varde Mark, da skal de det beholde deres Livstid og deres Hustruer og Børn efter deres Død, saalænge som de skatter og skylder her i Varde, og siden skal det igjen til Byen.

¹⁾ Gildet Hanhund, sammenlign Ordsproget: Ondt for Rakke at lege med Skinting. I Følge Molbechs Dial. Lex. 487: gamle, magre, utjenlige.

At bemeldte gamle Vide hermed renoveret er med alle sine Artikler, som forskrevet staa, hvilke vi fornævnte Borgmester og Raadmænd og vi overskrevne 24 Mænd bepligter os at holde og efterkomme samt os og alle og enhver Varde Borgere og Indbyggere at ville uimodsigelig holde og efterkomme havet, udrede den Straf, som der vedbør og hos hver Artikkel er specificeret¹⁾. Til videre Bekræftning have vi hængt vor Stads Signet hos vore egne Signeter nedenunder eller med egne Hænder bekræftet.

Actum Varde den 16 Juni Anno 1631.

(Originalen paa et Pergamentblad, kun beskrevet paa den ene Side. 25 Segl, deriblandt Byens, ere endnu bevarede.)

II. Skjærns Enges Videbrev.

Gjør alle vitterlig: eftersom for os underdanigst søger og begjærer vor naadige Konfirmation paa en Vide, hvilken lyder Ord efter andet, som efterfølger:

Kjendes vi efterskrevne velbaarne Adelspersoner, som er Gunde Lange²⁾, Henrik Lange³⁾, Knud Sørensen⁴⁾, Fru Karen⁵⁾ til Rekkergaard saa og hæderlige Præstemænd, som er Hr. Christen i Borris, Hr. Peder i Bølling, Hr. Enevold i Dejbjerg, Hr. Hans i Stavning, Hr. Iver i Skjærn, saavel og menige Lodsejere i Skjærn Mærsk, som er (Bøndernes Navne udelades). At vi først fornævnte velbaarne Adelspersoner paa vore egne og vore Bønders Vegne, som er menige Ejere, der have Fællid og Brug paa Skjærn Mærsk, baade paa den østre og vestre Side ved Aaen, har samtykket Vide og Vedtægt med alle forskrevne Lodsejere, saaledes som efterfølger, saa at vi skal hegne vor forskrevne Mærsk om Vaardagen og ikke lade derpaa føre enten Øg, Fæ, Faar,

¹⁾ Her maa være glemt et Ord, som bekræftet eller lignende.

²⁾ Ejer af Brejninggaard i Brejning Sogn.

³⁾ Domprovst i Ribe Kapitel, Ejer af Dejbjerglund i Dejbjerg Sogn og Store Oldager i Skjærn Sogn.

⁴⁾ Af den adelige Slægt Markvardsen, Ejer af Holmgaard eller Tridie i Lem Sogn.

⁵⁾ Karen Rostrup, Enke efter Frants Juul.

Svin, Gæs, inden enhver fanger sin Hø deraf; hvo som findes at paaføre nogen Slags Fækreatureur paa fornævnte Enge inden samme forskrevne Tid, da skal den udgive for hvert Hoved 8 β , som det tilhører, hver Gang det saa sker, om det er om Dagen; er det om Natten, da 1 Rdl. og endda betale hvis Skade der bliver gjort paa fornævnte nogen deres Enge, og det strax at erlægge og betale efter to uvillige Dannemænds Tykke, og findes der nogen, som lader deres Enge stande ubjerget efter Tid og Dag uden lovlig Forfald, da have Skade for Hjemgjæld og ikke bødes derfor; tilmed maa der ingen nedbryde hinandens tørre Høstakke; hvo det gjør, har forbrudt 4 β danske hver Gang det saa sker; men nedbryder dem nogen og ikke optager igjen, da have forbrudt 8 β d.; og ikke heller om Høst nogen at paaføre nogen Slags Kreaturer paa samme vor forskrevne Mærsk, som ikke har Fællig eller Enge paa forskrevne Mærsk; hvo som findes det gjøre, giver for hver Hoved 2 $\&$ for hver Gang det saa sker; og ikke heller nogen at tage Kreaturer i Varetægt, og føre paa fornævnte Enge, af dem, som ikke har Fællig paa fornævnte Mærsk; hvo det gjør, har forbrudt 1 Rdl. hver Gang det saa sker og kan ham lovlig overbevises; og ville vi alle fornævnte samtlige holde en Engvogter, som skal tage Vare paa samme fornævnte Enge baade Nat og Dag og samtligen lønne og betale, eftersom vi enhver har Enge til paa fornævnte Mærsk og som vi blive tilregnet og lagt, og skal han optage, hvis fornævnte Kreaturer som derpaa findes, eller at gjøre enhver Paavisning paa deres fornævnte Enge, hvis Skade, der kan findes, og hvis Kreaturer han fanger hegtet eller bunden, det skal han vedholde, til den fanger sin Betaling, som Engen tilhører og Skaden haver fanget; men hvad fornævnte Indtægtspenge er anlangendes som forskrevet staar, skal Engvogteren beholde og ikke afkvitteres i sin Løn i nogen Maade. Engvogterens Løn at udgive hver af os Valdborgdag, enhver som den bliver lagt til, og hvo som det ikke vil gjøre, da at stande Dele og fire Ting til Bølling Herredsting, naar nogen herefter paaæskes uden nogen Modsigelse og Varsel for alle Laymaal; og findes det saa, at fornævnte Engvogter uforrettes af nogen eller vil tage fra ham med Magt, hvis som han fanger eller tager paa fornævnte Enge, da skal

den, det gjør, have forbrudt 10 Rdl. hver Gang det saa sker; og findes fornævnte Engvogter at have Overbersel med nogen eller ikke kan gjøre enhver rede for hvad Skade der kan findes paa sin fornævnte Eng og hvis Kreaturer det har gjort, da have forbrudt sin Løn og sættes af sin Bestilling og straffes derfor som en utro Tjener; og hvo som findes at lade sig dele eller tiltale for nogen af disse forskrevne Poster og ikke vil fuldgjøre og efterkomme, han skal give to Penning for én og dobbelt i alle Ting, som forskrevet staar.

Dette vort forskrevne Vide udi alle sine Ord, Punkter og Artikler fast og uryggelig skal holdes og efterkommes af os alle fornævnte og vore Arvinger og Efterkommere, som have Fællig og fange Fællig paa fornævnte Enge, uden enhver sin Skade i alle Maader.

Dat. Bølling Herredsting den 4 December 1637.

Nok fandtes herforuden paa samme Vide tegnet saaledes:

Og skal forskrevne vort Videbrev strække og naa indtil den nærre Aa, som ligger imellem Lønborg og Skjærn og saa vester paa, indtil Markskjelgrob vedtager.

Da have vi forskrevne Vide udi alle dets Ord, Klavsuler og Punkter, eftersom forskrevet staar, naad: konfirmeret, fuldbyrdet og stadfæstet, forbydende ect.

Hafn 22 Maj 1653.
